

երէկ Նիքարաղուան իր ափին մէջ էր առած, այսօր Հայթիի եւ Ֆիլիպինաց մեղուները իր կռնակը կը խայթեն:

Պոլշէփիկեան սարսափն է որ իր ոսկորները կը խախտէ ու կը թուի թէ նեխած է այս տծեւ հաւկիթը:

Նեխած է նաեւ Եւրոպայի տասնազարամեայ մարմինը:

Ու կարմիր արջը թաթն է դրած քարտէսին վրայ եւ իր ճանկերը կը սրէ:

Քաղաքակրթութիւնը սոսկումէն վիժում է ունեցեր ու հիւանդ կը պառկի:

Ի՞նչ սոսկալի է վախճանը այս փրփրեալ հիւանդին որ անէծքով ծնաւ:

Եւ ի՞նչ հրաշալի է ծնունդը նոր օրերու յաղթութեան որ մեր յոյսերով ծաղկեցաւ...

ՅԱՆՈՒՅ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Ֆիլասեյֆիա

Տ Ա Ժ Ա Ն Ե Լ Ի Ր Ո Պ Է

Ա

Ջիզերը յոգնած էին ու վատուժ ճագի մլաւիւններ կամ անիմատուժ հաշիւներ կ'արձակէին, արտաքին աշխարհի սամէն մէկ տպաւորութեան, ամէն մէկ գէպքի անկումին: Հիմա ալ՝ ի՞նչ աւելի սլարդ քան ճամբու գնել իր հիւանդապահո՛ւհին: Ի՞նչ չէ՞ տէրն ու տիրականը հոս: Բայց բժիշկ թագաւորեան, առանձին, կէս ժամէ աւելի, տենդագին գրութեան մէջ է: Ի՞նչ պիտի ըսէ եւ ի՞նչ պիտի ընէ աղջնեկը. մանաւանդ որ անակնկալ է. բնաւ տուր սպասելու չէ:

Փաստը մէջտեղն է: Կէս օրին, դարմանատունէն ելլալուն՝ մտաւ նոյարաժամակն ուրկէ Մատլէն իր գնդամերը կատարած էր, եւ հաստատեց որ Մարտիլիայ օճառին գլուխը մէկ ֆրանք յիսունի ծախուած է: Երէկ իրիկուն, Մատլէն, իր աւօրեայ գնդամերու հաշուին մէջ, գրած է մէկ ֆրանք եօթանասունըհինգ սանիթիմ:

Եւ ինք վճարեց: Եւ այս՝ առաջին անգամը չէ...

Քսանըհինգ սանիթիմի տարբերութիւնը, իր յիսուն տարիներէն թորուած թոյնովը, կողոպտուելու թունաւոր ժպիտովը չոքեր է մտքին, ակնոց է ամբացուցեր քթին ու կը ճանկաւ տիրաւ: «Այնպէս մը որ իմ շահերս սաշտպանուին... կամ... իմ շահերուս պաշտպանման համար...» այնքան անգամ արտասանած գլուխը ալ չ'աշխատիր մեծ շահերու հետապնդման ու չ'արձագանգեր մեծ փաստերու գորգոսումին: Միայն գձուձ փաստերուն սարսափը կը տարածէ մեծ աւերի մութ տահանքները ուր ինքզինք պաշտպանող էակը իր հոգիին հետ վտանգուած, անտիրացած՝ թաւալ կուգայ:

Փայտէ գետինը կը ճգուայ: Մատլէն հագեր է երկար կրունկներով կօշիկները: Ժամը վեցը կը մօտենայ. պիտի գայ ստորագառի հարկադրական իր հրաժեշտը տալու: Այն ժամանակ, ինք... Աղիքները կը շարժին, սիրտը կը սկսի վազել:

Ու այս տագնապի բռնութեան տակ իսկ տրամաբանելու ընդհանրապէս վարժ իր ուղեղը ողջախոհութեան ձայնը չէ գաղթած բարձրացնելէ: Վեց ամիս հազիւ կայ հեռանալէն ի վեր իր պաշտօնակցին որմէ գնած է այս դարմանատունը: Իսկ Մաալէն չորս տարիէ ի վեր հոս բլլալով կը ճանչնայ գրեթէ բոլոր յաճատորները եւ կրնայ թանկագին տեղեկութիւններ տալ ամէն մէկուն վրայ: Մինակ առ չէ: Քանի անգամ իր դեռատի աղջիկը ըսած է իրեն որ Մաալէն շատ մաքուր ու կարգաւոր կը պահէ տեղումները, գիտէ խօսիլ, ժամագրութիւն առնել ու տալ, ոչ ծեր է ոչ երիտասարդ, մէկ խօսքով stylisé եղած է: Ինք շատ լաւ գիտէ որ հիմա ալսալիս մէկը գտնելու համար պէտք է աւանդազն հազար ֆրանք վճարէ ամիսը փոխանակ վեց հարիւրի: Ճիշդն ըսելով լիրբ ալ չէ եւ նոյն իսկ, որոշ երեկոներ, ինքնաբերաբար, երբ հիւանդ եղած է՝ շարունակած է իր ծառայութիւնը՝ պայմանադրուած ժամէն շատ ուշ: Բայց օգուտ չունի. ճար չկայ: Աս աղջիկը՝ ճիշդ թէ իրաւ, սրեր է ճանկերը կողոպտուելով նուաստանալու զգացումին, անստուգութեան սատանային ու իր բոլոր եղբայրներուն, իր սպառող ուժերուն ու տարիներուն որոնք իր հացը հարամ կ'ընեն ու քունը՝ քօշմար: Այն բոլորը որոնցմէ իր աչքը վախցած է — սատանորդի խաբէութիւն, կեղծիք, անապահովութիւն, դատաւանութիւն, գլխիվայր ինկող սակարանային թուզթ, coca վիճակներու ծաղր, արդար փառատիրութիւններ փլցնող գաւեր — բոլորը, արձակուած՝ քանըհինգ սանթիմի աղջամուղջներէն, հալածող, յամառ, մէկ մէկ ձին կուգայ ու անընդհատ կը ճանկըտէ ճաղատ, մետաղեայ գանկին ներքնաճառերը: Պէտք է որ աղատէ ինքզինքը ալիք բոլորէն:

Դրան՝ ցուցամատի քանի մը հարուած: Թէեւ գիտէ, կը սպասէ, բայց նորէն սիրտը քառատորոփ:

— Մ'աէ՛ք:

— Գիշեր բարի, պարո՛ն:

— Ըհի՛ւ... Ըհի՛ւ... Մաալէն... Ըհի՛ւ, բայէ՛ մը:

— Այո՛:

— Այո իրիկուն... այո իրիկունէ... այո իրիկունէ սկսեալ կը գաղթիք... ինձ մօտ աշխատելէ: Վաղը առաւօտ ժամը 9ին, միջանցքին մէջ կը գտնէք ինչ որ հոս ձեզի կը պատկանի, եւ գործիքներուն, սրբիչներուն եւ ձեզի յանձնուած կահա-ցուցակին ստուգումէն յետոյ՝ կը ստանաք ձեր շաբթականին մնացորդը: Հիմա՝ գիշեր բարի:

Ուժգին յուզումներուն՝ իմացականութեան ցուքը արագ մը սոսը կը քաշէ ու մարդկային դէմքերը կենդանիի դէմք դարձած՝ կը հասնին նոր ճամբայի մը առջեւ կամ կը լսեն կոխնչը միջեւ ալիք անձանթ ճշմարտութեան կտորի մը: Գլուխը միայն, կիսաբացուածքին մէջ, հաւու գըլուխ՝ վառեակային մշանջնական ու ամուլ զարմացումով՝ մնաց տպիկար: Անհամար ճամբաներ բացուած են գէմը, ակընթարթի մը մէջ, եւ հարկ է որ մէկն ու մէկէն իր բարոյական ոտքերը քաշեն: Բայց ժամանակ չկայ որոշում առնելու: Եւ արդէն, երբ ժամանակ ալ կայ... Դրութիւնը իր ելքով ներկայացաւ իրմէ անկախ:

Կամացուկ «Լա՛ւ» մը դուրս ելաւ. մարմինը կամացուկ քաշուեցաւ:

Մէկ երկու նախադասութիւն ըսելու ճիգը՝ երկար տանի լուռ որոնումէն անցած, ախրող վճռական թոնով, սուղի կը հստէր իրեն: Թաղւորեան տարրալուծուած դէմքով կը հեւար:

Իր առաջին տարիներու կատարած գործողութիւններն իսկ ոչ այս քանակով ոչ այս որակով ցնցած էին զինքը: Օճառ գըլուխ քանըհինգ սանթիմի պղտիկութեան սահմանադերձ՝ մեծութիւնը, սպասուհի ինկիւր, նորի մը հաստատումին ամբողջ անձանթ ու ահարկու հեռապատկերը, կորսուած սովորութիւններու գորգոսուն ողբը, իր աղջիկը՝ ամուսնացուելիք, — գրամօժիտ, անձանթ երկու աչքով փետայ — տան ակրոջմէ տագնապ ու պայմա-

նազբույթի իւններու նոսրայ, այս բոլորը որ իր անյետաձգելի, ամէն բոլորի պայքարն էր, երկունքն էր, փաթեթած էր զինքը հիւանդի կծուահոտ քրտինքով թաց վերմակին մէջ: Վարկաբեկումը, իր ներկային ետեւի ու առջեւի բոլոր սենեակներուն բոցովը հրկիզուած, իր լեզուին կարմիր շեղփը կը տանէր ու կը բերէր սրտին վրայ, ճօճանակի համբերատար կանոնաւորութեամբ: Կասկածը թնդագուց ջղի քանոնին վրայ ազդակը թէ ամբողջ իր բռնած ճամբան իւրիմացութիւն եղած է 56 տարիէ ի վեր ու դրաւ անոր ականջին հեռաձայնի անձանթ եղջերափաղը. «Պետական Դրամատունը սնանկութիւն հռչակած է, անոր հաւտացած 56 տարիէ ի վեր ժողոված հարստութիւնդ գէսոյի կը վերածուի»:

Անսահման գարշանք մը մարդոց հետ յարաբերուելու պարտադրութենէն՝ կարկամեց իր գէմքը: Կտրել բոլոր կապերը, իզել բոլոր կամուրջները: Որպէս միակ փրկութիւն, որպէս միակ խուժեղ այս բուրքէն, ճարտարորաւ կրօնաւոր մը իսկ կամ խոնար մ'ընթերցանելով վանական մը իսկ դառնալու ծրագիրը — խաղաղ վերջալոյսներու մէջ, կազմաւորութեան եզերուած կամաններէն — դարձաւ սիրելի երազ այլ սակաւն անհնարին, երազներուն անհնարինութեամբը:

Դրան ձայն չստեցաւ: Մատչէն որ պէտք է մեկնած ըլլար՝ չէ մեկնած: Ի՞նչ կայ: Կրկին սրտի թփուտութեամբ: Դուրը կը բացուի առանց արտօնութեան:

— Ես պիտի ուզէի գիտնալ... ոչ թէ... չկարծէր թէ կը ցաւիմ աշտպիտ տեղ մը կորսնցնելու, ընդհանրապէս, այո՛, ընդհանրապէս... միայն թէ պիտի ուզէի գիտնալ... աշտպիտ ի՞նչ պատճառով... ի՞նչ մեղադրանք կայ գէմս:

Մատչէն մինչեւ այդ այն համոզումը ունեցած էր որ իր մեկնումի լուրը պիտի ցնցէ իր տէրը եւ առաջ բերէ ամասական յաւելում: Մէկ քանի գիտական բացերով խառնուած իր պատասխանները Տօքթօսին, տուած տեղեկութիւնները այս կամ այն

հիւանդի ախտաբանական ու դրամական վիճակին վրայ, լուրջ կարեւորութիւն մը տուած էին իր անձին ու կատարելիք գերին: Այդ անվտանգ փառաբերութեան սիրոյն գիտնալով հանգերձ որ դուրսը շատ գիւրաւ աւելի սկիտի կրնայ շահիլ՝ ես կեցած էր. մէկէ աւելի անգամ, յաւելում պահանջելու իր գիտաւորութենէն, հաստատ համոզուած որ վերջին իւրիմացութիւնը միշտ իր գրպանը՝ պատրաստ է: Եւ ահա անսպասելիօրէն, գաւազիրօրէն ուսմբը կ'անցնէր գիմացինին գրպանը եւ առանց ալիւտալի կը պայթէր իր ճակտին:

Սիրելի այլ խառնալուծած գիտութեանը զսպուած այլ անգոր կատարութիւնը կոկորդին մէջ ցատքոտուն՝ Մատչէն կը հարցնէր.

— Պիտի ուզէի գիտնալ...

— Ոչ ի՞նչ, ոչ ի՞նչ մասնաւոր...

— Ինչպէ՞ս, ոչ ի՞նչ մասնաւոր, ոչ ի՞նչ մասնաւոր... Ես որ ամբողջ տունը լեզուով լցուածի պէս մտքուր եմ պահէր, ես որ քառսուն կտոր եմ եղեր հիւանդ մը իսկ չփախցնելու համար, ես որ հարազատ եղբոր մը աշտքան զոհողութիւն չսկիտի բնէի, ես որ բերանս իսկ չբացի յաւելում պահանջելու, հակառակ որ ձեր նախորդը՝ ձեզի պէս խորդալ՝ իր խառնումը չխառարեց, չաւելցուց ու ձեր գիմաց հաստատեց որ իր մեկնելէն յետոյ դուք պիտի աւելցնէիք՝ երբ կ'ըսէր մեկնոյն ժամանակ որ իր վեց հարիւր ֆրանք պարտքին փոխարէն ինծի այս սեղանը ու այս խղաների կը ձգէր, եւ դուք լուրսութեամբ հաւանութիւն տուիք, եւ դուք ահա վեց ամիս է անոր մեկնիլը վրանիդ իսկ չէք աւններ, իրը թէ աշտպիտ բան տեղի չէ ունեցած. ես աշտքան զոհողութիւն բնեմ, ես հարազատ եղբ... եւ հիմա ոչ ի՞նչ, ոչ ի՞նչ մասնաւոր... ինչպէ՞ս թէ ոչ ինչ, ըսէք, հը՛. ինչպէ՞ս թէ ոչ ինչ...

Թագաւորեան տեսաւ որ փոփոտ շրթութեանքներով գէմքին միակ փափաքը այն էր որ մեղադրանք մը ըլլայ իր գէմ, աւելի դրսարտութիւն մը՝ ծանր գրպար-

ստեղծիւն մը, սուտի, գողութեան, անբարոյականութեան: Իսկ այդ անհնարին էր, նախ որովհետեւ ճշմարտութեան հակառակ պիտի ըլլար եւ յետոյ կրնար այնպիսի փոթորիկ պայթեցնել որ իր ճաղատ գլուխը ստանար մէկէ աւելի ճանկոտութիւն: Ուստի խոհեմօրէն սենեակին դուռը գոցեց անոր երեսին, մըթմըթալով:

— Իսկապէս ոչինչ մասնաւոր... ես... ես իմ հաշիւներս ունիմ: Նոր կարգադրութիւն... ուրիշ կերպ պիտի կազմակերպեմ աշխատանքս... վերջապէս իմ իրաւունքս չէ...

Մատլէն յուսահատ կատաղութեամբ սկսաւ ցնցուիլ եւ փակ դուռը ցնցել:

— Ոչինչ... ինչպէ՞ս թէ ոչինչ... ոչինչ...

Երկու բողբ վերջ ամէն աղմուկ դադարեցաւ: Յանկարծ դուրսի դուռը՝ չափի: Մատլէն մեկնած էր:

Ազատագրուած...

Բ.

Յաջորդ առաւօտ կատարեցին ստուգումի գործողութիւնը: Ամէն ինչ յանգն էր եւ լաւ վիճակի մէջ: Կը պակտէր միայն կոկորդի հայելի մը եւ քթի մէկ սքեփլով:

Մատլէն պատասխանեց որ անշուշտ չէ կերած այդ գործիքները, այդ տեղերը անկիւն մը ըլլալու են. որ մը մէջտեղ պիտի ելլեն:

Կողոպտուելու ու պարտութեան խառնակ, գիշատիչ գագացումէն, դաժան ճիգերով, կարելի եղաւ լուծելու ցուցադրել միայն: Եւ սակայն այդ լուծեան քողին ետեւ՝ ակադորբօք, ստորին ու անվերջանալի պոյքարը՝ խելայեղ, դարձգարձիկ՝ իրականութեան ու երեւակայութեան, բոլոր շուշաններն ու վարդերը ճգմտեղով իր պալարսու ճանկերուն մէջ, մերթ ընդ մերթ իր բոցերը կը դրկէր մինչեւ սպանութեան դեղին աչքերու կանչը:

Տանը մէջ անգործ մնացած հետաքրքրութեան ահագին քանակութիւն մը քանի

մը վարձակալներու եւ գննադանի ընտանիքին, արդէն, կոնչելով ինկած էր այդ ինդրի գիտիլն վրայ:

Դուռը նորէն փակուեցաւ Մատլէնին ու իր վերջին առարկային վրայ: Լուծիւն, թրը՛ն, ելք մը եւս Ազատագրումի «չեթէլէ»-ին փոսիկէն յաջորդ գլխուն վրայ:

Չանգ: Հա՛, ուսանող փանոսեանը ըլլալու է որ ներկայ պիտի գտնուէր տառնումէկուկէսին, ամիկալիթի գործողութեան: Անոր ետեւ ցցուած էր նաեւ, հորէն, Մատլէն, յարձակողական եւ գաղաղուած: Բողբ մը ոչ ոք կը խօսի: Մատլէն կը տեսնէր որ փանոսեան բերանը չպիտի բանայ:

— Հոս է նաեւ իմ սրբիչս, գաւաթներու սրբիչս:

— Ինչ որ ձեզի կը պատկանէր, Օրիորդ, քիչ առաջ տարիք արդէն, ա՛լ ոչինչ, ոչինչ կայ հոս ձեզմէ: Եւ յետոյ, ես ժամանակ չունիմ սրբիչ...

Մատլէն անցաւ իրաւաբանական հողի վրայ: Գիշերը տաժանելի որոճացումներու եւ յարձակողական յետապահանջումներու դիրքը լուսցած էր: Շեշտը դատ ու ոստիկան կը հոտէր:

— Կարմիր եզերքով կտաւէ սրբիչս հո՞ն է: Փողոցին անկիւնը, Մատամ՝ Հանրիօյէն գնած եմ, երկու ֆրանք վախտուն սանթիմ: Դննապանուհին նմանապէս տեսած է եւ կրնայ հաստատել այդ սրբիչին գոյութիւնը:

— Հոս ա՛լ ձեզմէ ոչինչ մնացած է, բայց հոգ չէ... Օրիորդ, քանի որ կ'ըսէք որ գինը... ես սիրով:

Մատլէն ճչաց:

— Սրբիչս հոս է. մէջտեղ պէտք է որ ելլէ:

— Ի՞նչ պէտք կայ յուզուելու, Օրիորդ, ըսէք որ ինչ կ'ուզէք իսկապէս...

Դէմքն առաւ բութրէրէսի սօֆիթայի արտայայտութեան հասած մոլեռանգ գայրագնումի: Էդ գայլը իր ձագուկը կը պաշտպանէր: To be or not to be: Երկար կսկիւն աւել մը որ հոր գնած էր եւ ժա-

մանակ չէր ունեցած հաշուի անցընելու՝ իր հետ կը տանէր եւ գլխավորոյս վիճակին մէջ մնացեր էր ձեռքը։ Այդ աւելով հարուած մը տուաւ եւ պոռայ։ Չափը թաւալ եկող աչքերուն մէջէն դուրս ելաւ։

— Սրբիչս պէտք է որ մէջտեղ ելլէ՛հ։

— Լա՛ւ, շատ լա՛ւ, գնել կուտամ ես հիմա... Արդեօք, առանց իմ գիտնալուս, ուրիշ բան ալ կը պարտի՞մ ձեզի...

Դիմացի տունէն գորտի աչքերով տարիքոտ կին մը որ նաեւ հոս խնամուած էր, իր սպասուհին, դանապանը՝ կնոջն ու աղջկանը հետ, բոլորը հաւաքուեցան կոչնականի խնդում երեսով։ Մինչ սանդուխի վերի եզերքէն՝ գլուխի սղկոյգներ։

— Պէտք է որ սրբիչս մէջտեղ հանէք, կը կրկնէր անընդհատ, շնչահատ, առանց ու եւ է ուրիշ բան մտիկ ընելու, ըմբռնելու։ Շրթունքին երկու անկիւնները նորէն ճերմակ փրփուր հաւաքուեր էր։

— Ահա նորէն փնտռեցին եւ սրբիչ մէջտեղ չեկաւ։ Յետոյ... եթէ... բայց ես պատրաստ եմ...։

— Սրբիչս հո՛ւտ է, մէջտեղ հանեցէ՛հէ՛ք... դեռ երէկ կէսօրին սուրճս խմեցի ու գաւաթս անով սրեցի, ես... ես սրբ... սրբիչս կ'ուզեմ...։

Գորտի աչքերով դրացնուհին, դոհ՝ առաքինութեան ցուցադրումի այս առիթէն՝ արտարանքով սրբիչ մը ներկայացուց, հաշտարար ու փափկազգած կնոջ շարժումներով։ Մատչէն աւելի մէկ հարուածով սրբիչը հեռուն թացուց։

— Ես իմ սրբիչս կ'ուզե՛հե՛մ... ես... ես այնքան... եւ ինձի...

Ինչպէս բոլոր անխուսափելի եւ ուժգին դրութիւնները արտայայտուելուն՝ կ'սճաւորուին՝ Մատչէն որպէս արտառոց նոխազ, օտարտի շարժումներով վհուկ, մէկ ձեռքով դանակալէն կախուած, միւսով հսկայ աւելը ճօճեցնելով, կը գալարուէր, կը քամւըտուէր, կը նստէր կեղէն, մէկ ձախի վրայ պոռալով։

— Սրբիչս... սրբիչս մէջտեղ պէտք է որ ելլէ։

Ներսէն կարաօիի աղմուկ։ Փանոսեան արագ յառաջացաւ, լուս՝ սրբիչ մը ներկայացուց։ Մատչէն ուժգնօրէն զննեց ու բոլոր ուժովը քաշեց զայն անոր ձեռքէն։ Վիշոր քառապատկուեցաւ, յուսահատական դրութիւն ստացաւ։ Կարկամած շրթունք, պարի ելած ալիք, արցունքով յզի ձախ որ չի կրնար ծնիլ։

— Ես... Ես ձեզի պիտի հասկցնեմ... խաբեբա՛յ... ես... ես քաղաքավար եմ բայց... ես ձեզի... խաբեբա՛յ...

Փանոսեան՝ առաջ եկաւ դուռը գոցեց։ Լոռութիւն։ Անգամ մը եւս «չէթէլէ»ի փոսիկէն յաջորդ բարձրութեան կատարը։ Ազատագրում։

Հազիւ հինգ րոպէ՝ նորէն զանգակ։ Ժամը տանում է կը չկայ, ժամադրութեան հիւանդը չի կրնար ըլլալ։ Մէկ սենեակէն թագաւորեան, միւսէն փանոսեան ակնապիշ կը սպասեն։

Նորէն ան։

Այո՛... բոլորովին մոռցած է տեղափոխել մարմար երեսով սեղանը եւ իւզաների, մեծ ոսկեզօծ շրջանակով նկարը զոր նախորդ առթիւօրը իր վեց հատիւր ֆրանք պարտքին փոխարէն իրեն ձգած է։ Աս ալ փնտռելիք բան չէ, աս ալ անշուշտ չալիսի ուրացուի։ Դանապանն ալ գիտէ, նախորդ Տօքթօրն ալ չէ մեռած։ Աս ալ ուրանալիք բան չէ...։

Փանոսեան, ա՛լ ըմբռնելու կարողութիւնը կառած, Մատչէնի կրկին յայտնուումը զինքը մղելով բնազդական մէկ շարժումի՝ վճռական յառաջացաւ եւ դուռը չարփեց անոր երեսին։ Լսուեցաւ անարդական, աղմկալից քանի մը խօսք, յետոյ անհասկնալի մրթմրթուք։ Յետոյ լուռութիւն։

Թագաւորեան չմիջամտեց, մնաց արգելափակ իր հակամարտ զգացումներուն, մոմտութներուն մէջ։ Կը սպասէր։

Թուաբանական գործողութեան մը արդիւնքը մտքին անմիջական պահանջը դարձաւ։ Քոտնըհինգ սանթիմը քանի՞ անգամ կը պարունակուի վեց հարիւր ֆրան-

քին մէջ: Մեծ թիւ մը ըլլալու է... եթէ հակադրեցութիւնն ալ այդ համեմատութեամբ... բայց ոչ մէկ վախ կը թառի մտքին: Տարօրինակ է, ո՛չ իսկ անհանգըտութիւն մը... այն խոստ, թափանցող անհանգստութիւններէն... ընդհակառակին՝ խաղաղութիւն մը, թէեւ անգոյն, թէեւ անկայուն, բայց խաղաղութիւն մը: Ապահովաբար անկիւնադարձի մը առջեւն է... բայց ինչպէ՞ս, կարելի՞ բան է: Քսանրհիւսիս ասնթիւմը որ այնքան, այնքան... հալած վեց հարիւր անգամ՝ չորս անգամ՝ քսանըհիւսիս ասնթիւմը ի՞նչ... բայց թուաբանութիւնը դորձ չունի հոս:

Մտալէն չյայտնուեցաւ ոչ ժամ մը յետոյ, ոչ շաբաթ մը յետոյ, ոչ ամիս մը յետոյ: Անշուշտ երբեք ա՛յլ չպիտի յայտնուէր:

Վեց ամիս վերջ՝ դռնապանը եկաւ գանձելու թագաւորեանէն հարիւր ֆրանք եւ յանձնեց ստացաւիրը: Մտալէն մօտակայ տրուարձանը ասլիւով, հարիւր ֆրանքի ծախք եղած էր երկու առարկաներու փոխադրութեան համար: Թագաւորեան քսան ֆրանք ալ դռնապանին նուէր տուաւ՝ որովհետեւ այդ ծառայութիւնը անոր սովորական պարտականութիւններուն մասն չէր կազմէր: Ստացաւրի ոտորագրութեան տակ գրած էր ան իր ասիոյսը՝ «առաջին կարգի հիւանդապահուհի», բայց չէր ուզած գրել թագաւորեանին անունը, անոր տեղ գրած էր «բժշկատուն» բառը:

Կ.

Այդ նոյն առաւօտը փանտեան առաջարկեց ուրիշ օրուան մը ձգել գործողութիւնը: Վարպետը հաւանեցաւ եւ հեռախօսեցին: Երեկոյեան հակառակ իր վերապահ սովորութեան՝ փանտեան չէր ուզեր հեռանալ անորմէ: Միասին ընթերցին բայց

շատ քիչ բառ փոխանակեցին: Երիտասարդ ուսանողը կը վերապրէր մանկութեան տգիւտնաժ յիշողութիւն մը որուն երանգները այսօր աւելի քան երբեք կը զայրացնէին: ... Հայրը ընդհանրապէս սակաւխօս ու երազուն, օր մը, կեանքի թնճուկին անբաժնալի սրտշումովը, Պսիխ, ծովուն վրայ, կռիւի կը բռնուի մահուկավորին հետ, իր, իր մօրը, եղբայրներուն ալ քրոջ ահաբեկուած ներկայութեանը: Նոյն երեկոյեան, ուրիշ խօսքերու կարգին, հիւր եկած բարեկամներու, հայրը կը պատմէ իր կռիւը եւ ինքնաբաւ ժպիտով մը կը հաւատացնէ որ լաւ ծեծ մը քաշած է: Այն արտայայտութիւնը, այն շեշտը, այն ժպիտը որով իր հայրը պատմած է կռիւը, ինչպէս եւ այդ հաւատարմացումը — ... այդ հաւատարմացումը — օտար է անոր հոգիին ու հենու աստղաբաշխական հեռաւորութեամբ: Ու ան կը զգայ որ զոհերուն ամենէն ճերմակին ճակատագիրը չունի թերեւս այս րոպէն, որ աւելի մեծ ըլլալ պակօցիչ եղբերգութիւնով քան ըսպէն որ գիրկ գրկի նեանց իր հայրն ու ձինկիդ խոնի զաւակ մը:

Կռկէր բան մը ընել... ի՞նչ ընել:

Ընթերցէն յետոյ թագաւորեան հրաժեշտ առաւ իր երիտասարդ բարեկամէն: Տունը իր աղջիկը առանձին կը սպասէ հիմա:

Ճամբան՝ իր կեանքը՝ թանձր փխտունք, ծեփուեցաւ երեսին, աչքերուն, շրթներուն՝ անկերպարան, իր խմորումներուն մէջ կասած եւ ընդմիշտ գրկուած իր յաջորդող, վերջընթեր գերազոյն փոխակերպութիւններու կարելիութենէն:

ՀՐԱՉ ԶԱՐԻԱՐԵԱՆ

Փարիզ